

NEPROCJENJIV DOPRINOS PRAGMALINGVISTIČKIM OPISIMA

Palašić, Nikolina

Source / Izvornik: **FLUMINENSIA : časopis za filološka istraživanja, 2022, 34, 219 - 223**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:507319>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

NEPROCJENJIV DOPRINOS PRAGMALINGVISTIČKIM OPISIMA

Sabina Bakšić, Halid Bulić: *Pragmatika*

Sarajevo: Bookline, 2019.

U Sarajevu je u okviru Naučne biblioteke „Slovo” 2019. godine izdavačka kuća *Bookline* objavila prvi pragmalingvistički udžbenik na području Bosne i Hercegovine – udžbenikom su svoju knjigu pomalo skromno okarakterizirali sami autori, Sabina Bakšić i Halid Bulić, dok je u naravi riječ o kompleksnoj pragmalingvističkoj monografiji s dodatkom praktičnih (udžbeničkih) elemenata, koji itekako olakšavaju orijentiranje kroz prašumu pragmalingvističkih pojmova i pristupa.

Kompleksnost tematike kojom se knjiga bavi razvidna je već iz samoga uvoda, koji je razgranat na pet potpoglavlja i u kojemu se najprije određuje pojam pragmalingvistike i predmet njezina proučavanja, zatim podjela pragmalingvistike (opća, poredbena, kontrastivna, interkulturalna, kroskulturalna, klinička, historijska, postkolonijalna – ta podjela nije konačna i ne može takva ni biti jer je je predmet bavljenja pragmatike živ i promjenjiv), metode izučavanja pragmalingvisti-

ke, jedinice pragmalingvistike te odnos pragmalingvistike prema drugim jezikoslovnim disciplinama.

U drugom se poglavlju autori bave pojmom deikse kao izrazito pragmatičkom kategorijom, a njezino smještanje na sam početak pragmalingvističke monografije pomalo je indikativno. Naime deiksa je možda najjednostavniji i najbolji pokazatelj činjenice da je ljudski jezik, kako kažu autori, „primarno namijenjen izravnoj komunikaciji i značaj se konteksta za komunikaciju jednostavno podrazumijeva” (str. 64). Svojestvo deiktičnosti imaju brojne jezične jedinice, međutim nekima je od njih deiktična upotreba primarna (poput ličnih i pokaznih zamjenica), dok je drugima sekundarna (primjerice gramatička kategorija glagolskoga vremena). Podjelu deiksi na u (mahom stranoj) literaturi već standardnih pet kategorija (ličnu, prostornu, vremensku, socijalnu i diskursnu) autori su potkrijepili i osvježili nizom jasnih primjera te dodatno istaknuli važnost

razlikovanja nekih deiktičnih izraza (primjerice *sutra* i *sutradan*), na koju je potrebno obratiti pozornost prilikom poučavanja jezika.

Treće se poglavlje bavi načelom suradnje kao krovnim pojmom unutar kojega je prezentirana Griceova teorija principa kooperativnosti (načela suradnje) te njezin utjecaj na razvoj pragmatolingvistike i kritike koje je izazvala. Primjer za ilustraciju maksima načela suradnje, odnosno njihovo kršenje, o kojemu se u postojećoj literaturi pisalo i više nego o samim maksimama, autori preuzimaju iz suvremene i vrlo popularne serije *Teorija velikog praska*, u kojoj planetarno poznati Sheldon redovito krši sve postojeće maksime, a konkretan je primjer napose zanimljiv jer se u njemu pojavljuje pojam *Ockhamova britva*: na pitanje svoga kolege zašto je jedno pismo u košu za smeće, on odgovara: „Pa, uvijek postoji mogućnost da se korpa spontano razvila oko pisma, ali *Okamova britva* sugerira da ga je netko bacio” (str. 85). Budući da se dalje u tekstu ne pojašnjava što je to *Ockhamova britva*, jasno je da ova knjiga ipak nije (samo) udžbenik za studente, već je itekako namijenjena i stručnjacima koji barataju jezičnofilozofskom terminologijom.

U četvrtom poglavlju tematiziraju se implikature – pojam koji je u knjizi već prethodno uzgredno spomenut u uvodu i poglavlju o surad-

nji, a koji označava neizgovoreni segment komunikacije i nosilac je dodatnoga značenja koje komunikacijski sudionici pripisuju kodiranoj poruci. Implikature su autori, u skladu s Griceovom teorijom kao i općeprihvaćenom klasifikaciji implikatura, podijelili na konvencionalne i konverzacijske te su se u nastavku detaljno posvetili njihovom opisu i daljnjim potpodjelama konverzacijskih implikatura. Zaključno se iznose postgrajsovska razmišljanja o implikaturama kao i tvrdnja da do danas nisu riješena sva pitanja koja se uz taj pojam vezuju, a posebice se navodi i „top deset zabluda” o implikaturama, koje je u svom članku objavio uvaženi američki (jezični) filozof Kent Bach.

Poglavlje o jakim implikacijama i presupozicijama pragmatolingvistička proučavanja u užem smislu ponovno nakratko vraća na područje iz kojega je pragmatolingvistika iznikla – na filozofiju jezika. Riječ je o pojmovima koji označuju određene neizgovorene (podrazumijevane) informacije poruke, međutim te podrazumijevane informacije ne nastaju iz konteksta, već se stvaraju na temelju strukture iskaza. Pojam jake implikacije u filozofiji je poznat kao *entailment* – odnos među dvjema jedinicama koji je utemeljen na istinitosti, odnosno istinitost prve jedinice nužno „povlači za sobom” istinitost druge jedinice, iz čega pro-

izlazi da se jaka implikacija ne može negirati bez stvaranja kontradikcije (primjerice iz tvrdnje *Ima naranči na stolu* nužno proizlazi zaključak *Ima voća na stolu*, tj. ako bismo rekli *Ima naranči na stolu*, *ali nema voća na stolu*, zapali bismo u kontradikciju). Osim jakih implikacija postoji još jedan tip zaključaka koji se ne izvode na temelju konteksta, a to su presupozicije. Presupozicije su pojam oko kojega još uvijek ne postoji suglasnost o tome pripadaju li području semantike ili pragmalingvistike (kao što ne postoji ni suglasnost oko toga gdje je točno granica između tih dviju jezikoslovnih disciplina). Temeljna je karakteristika pesupozicija njihova otpornost na negaciju, tj. ista se presupozicija stvara i na temelju afirmativne i na temelju negirane tvrdnje (primjerice iz tvrdnje *Muameru je starija tetka poklonila stan i dva automobila* presuponiramo da Muamer ima dvije tetke i taj zaključak ostaje nepromijenjen i ako negiramo tvrdnju). Autori pritom, vrlo zanimljivo, odnos između presupozicija i tvrdnje na temelju koje su nastale uspoređuju s pozadinom i likom na slikama kakve se upotrebljavaju u geštaltizmu (usp. slike na str. 119). Nadalje se u vezi s presupozicijama navodi odabrani niz okidača koji ih proizvode, a takvi su okidači primjerice faktivni predikati, iterativi i izrazi s oznakom određenosti.

Šesto nam poglavlje donosi analizu konverzacije, također vrlo kompleksnu temu, koja predstavlja plodno područje pragmalingvističkih istraživanja, a svoje korijene vuče iz sociologije i analize ponašanja tzv. malih grupa, u okviru koje se došlo do zaključka da se ponašanje ne može analizirati ako se ne uzme u obzir jezik. Autori u ovom poglavlju pojašnjavaju temeljne pojmove analize konverzacije, kao što su turnusi ili prilozi (govornikov verbalni izričaj u trenutku kada preuzme riječ), susjedni (blizinski parovi) (primjerice pitanje – odgovor, ponuda – prihvaćanje/odbacivanje itd.), predsljed (uvod u konverzaciju kojim se provjerava komunikacijska spremnost sugovornika) i popravci (korektivni mehanizmi kojima govornik ispravlja kakvu svoju omašku). Osim temeljnih pojmova dotiču se postupaka otvaranja i zatvaranja razgovora te metodologije koja se primjenjuje u analizi konverzacije. Naposljetku u vezi dovode analizu konverzacije, diskursnu analizu i kritičku analizu diskursa.

Sedmo poglavlje donosi jedan od središnjih pojmova pragmalingvističkih proučavanja jezika – pojam govornoga čina. Na samom početku autori govore o Austinovoj teoriji govornih činova, koja se prvo konstituira oko razlikovanja konstativa i performativa, a kasnije se usmjera-

va na analizu govornoga čina općenito te rezultira poznatom Austinovom klasifikacijom govornih činova. Austinova je teorija izazvala niz reakcija, pa je autori, Lacanovim riječima, opisuju kao znanstvenu epidemiju, koja se isprva činila kao neka sporedna pojava, a pretvorila se u nešto radikalno, nešto što je uzrokovalo brojne promjene na svom području. Neke su reakcije na Austinovu teoriju bile kritičkoga (primjerice reakcija Émilea Benveniste), a neke nastavljачko-korektivnoga tipa. Ovaj drugi tip reakcije pronalazimo u teoriji govornih činova Johna Searlea, koju su autori također iscrpno pokazali u ovom poglavlju. Osim Searleove klasifikacije tu pronalazimo i klasifikacije govornih činova drugih autora, pa se u tom kontekstu susrećemo s Fraserom, Wunderlichom, Bachom/Harnishom, Wunderlichom, Venderom i Hancherom. Unatoč nizu klasifikacija govornih činova koje postoje u literaturi autori dolaze do zaključka da je konačna njihova klasifikacija ipak ostala nedovršena te da je i dalje najraširenija upravo ona Searleova. Na samom kraju ovoga poglavlja autori nam pozornost usmjeravaju na odnos između teorije govornih činova i semantike, zatim pozicioniraju teoriju govornih činova između lingvistike, filozofije i književnosti te naposljetku opisuju i indirektno govorne čine kao

posebno zanimljiv fenomen koji karakterizira izvjestan „nesklad između forme i sadržaja iskaza” (str. 185), odnosno kojima se iskazivanjem jednoga govornog čina zapravo realizira drugi govorni čin.

Sljedeća dva poglavlja, iako na prvi pogled posve različite tematike, zapravo imaju tijesnu poveznicu, a riječ je o uljudnosti: osmo poglavlje tematizira uljudnost u jezičnoj upotrebi općenito, a deveto, naslovljeno *Kroskulturalna pragmatika*, u fokusu ima kulturološke razlike u upotrebi jezika, pa onda, posljedično, i u uljudnosti. U prvom od tih dvaju poglavlja autori govore o uljudnosti iz perspektive različitih autora, pa se tako dotiču Geoffreya Leecha, Stevena C. Levinsona, Robin T. Lakoff, Penelope Brown i Richarda J. Wattsa te njihove teorije povezuju s prethodno spominjanim pragmatolingvističkim opisima. Tako primjerice uljudnost kako je poimaju R. Lakoff i G. Leech opisuju kao dopunu Griceovu načelu suradnje. Konkretno, Lakoff njegovim maksimama dodaje još dva pragmatička pravila, koja glase: „Budi jasan” i „Budi uljudan”, a Leech navodi još šest maksima principa uljudnosti: maksimu takta, maksimu velikušnosti, maksimu odobravanja, maksimu skromnosti, maksimu slaganja i maksimu simpatije. Brown i Lakoff ne barataju pojmom maksima u svojoj teoriji uljudnosti, već

pojmom obraza te strategijama uljudnosti u jeziku, koje služe za umanjivanje ugrožavanja sugovornikova obraza. Na kraju toga poglavlja autori se posvećuju teoriji uljudnosti Richarda Wattsa te teoriji neuljudnosti Jonathana Culpepera, navodeći strategije neuljudnosti koje on konstituira na temelju modela Brown i Levinsona i kojima želi ukazati na to da neuljudnost nije marginalna pojava u jeziku, te je stoga lingvistički vrlo relevantna. U poglavlju o kroskulturalnoj pragmatiki autori uvodno iznose definicije kroskulturalne i interkulturalne pragmatike, određuju pojam kulture, a zatim se posvećuju pojmovima obraza i uljudnosti u različitim kulturama, pitajući se između ostaloga postoji li podjela na Istok i Zapad kada je riječ o uljudnosti te posebice iznose rezultate jednoga projekta koji je kao zadatak imao analizu realizacije govornoga čina isprike i govornoga čina zahtjeva u kulturološki i jezično različitim područjima (u australskom, američkom i britanskom engleskom, kanadskom francuskom, danskom, njemačkom, hebrejskom i ruskom).

U zadnjem se poglavlju ove sadržajno vrlo razgranate, a opet koherentne knjige, autori posvećuju relativno novom području primjene pragmalingvističkih istraživanja, naime pragmalingvistici u učenju

stranih jezika. Autori naglašavaju važnost učenja pragmatičke kompetencije jer samo poznavanje gramatičkih pravila ne jamči uspješnu komunikaciju na stranom jeziku – prisjetimo se primjerice već spomenutih kulturoloških razlika u poimanju uljudnosti. Poglavlje završava vrlo pregledno pojašnjem aspektima pragmatike u učenju turskoga jezika, pri čemu autori donose kratak uvod o sociopragmatičkim obilježjima turskoga društva, a potom se fokusiraju na uljudnost (strategije pozitivne i negativne uljudnosti), realizaciju govornih činova, ustaljene fraze i pragmatičke markere u turskom jeziku.

Autori su u ovoj knjizi iznijeli vrlo veliku količinu informacija, što svjedoči o njihovoj velikoj upućenosti u temu ili, bolje rečeno, teme, jer pragmalingvistika nikako nije homogena disciplina i grana se u nebrojenim smjerovima. Unatoč vrlo velikoj informativnosti tekst se ove knjige lako čita zahvaljujući vještini autora da izrazito kompleksnu problematiku prikažu na način koji čitatelja zadržava konstantno zainteresiranim, bilo da je riječ o studentu bilo o kolegi znanstveniku. Uvjarena sam da će *Pragmatika* svojim čitateljima dati brojne poticaje i ideje za vlastito bavljenje ovim izrazito kompleksnim i bogatim jezikoslovnim područjem.